

SARIKEÇİLİ YÖRÜKLERİNİN ÇUVAL DOKUMACILIĞI VE DOĞAL BOYACILIĞIN SON TEMSİLCİSİ: UNESCO YAŞAYAN İNSAN HAZİNESİ ÖDÜLLÜ EMİNE KARADAYI

THE LAST REPRESENTATIVE OF SACK WEAVING AND NATURAL DYEING IN SARKEÇİLİ YORUKS: UNESCO LIVING HUMAN TREASURE AWARDEE EMINE KARADAYI

Mehmet Ali EROĞLU¹

Öz

1946 yılında kurulan ve Türkiye'nin de içinde bulunduğu 191 üye ülkeden oluşan UNESCO kapsamında, Sarıkeçili Yörüklerinden Emine Karadayı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğüne hazırlanan “Yaşayan İnsan Hazinesi Türkiye Ulusal Envanteri” ne doğal boya ve dokuma alanında kaydedilmiştir. Emine Karadayı, 1965 Mersin/Gülner doğumlu, okur-yazar olmayan, ancak geleneksel Yörük yaşamını yansıtan kültürel değerlere sahip çuval dokuyan, ödüllü bir dokuma ve doğal boya ustasıdır. Bu çalışmada; somut olmayan kültürel miras kapsamında, yaşayan insan hazinesi kategorisinde, dokuma ve doğal boyacılıkta ödül alan Karadayı'nın, kaybolma tehlikesindeki dokumalar grubunda olan çuval dokumaları ve Sarıkeçili Yörük yaşamı incelenmiştir. Dokumaların motif, desen ve kompozisyon uygulamaları, Yörük yaşam ve kültürünün izlerini taşımaktadır. Son yıllarda azalmakta olan Yörük yaşamı kültürü ve el sanatları yok olma tehlikesi ile karşı karşıyadır. Bu çalışmada; Yörük yaşamında, kullanımı günümüzde de devam eden çuval; desen, renk ve kompozisyon özellikleri açısından incelenmiştir. Sarıkeçili Yörükleri kullandıkları çuvalın büyük bir bölümünü Alaçuval olarak isimlendirmişlerdir. Bu çalışmada incelenen çuval dokumaları desenlerine göre; topakyanışlı, kirmenli, koçboynuzlu, sandıklı, alaca, pıtraklı, kullanım alanlarına göre; un çuvalı, elbise çuvalı, yiyecek çuvalı, kullanılan malzemeye göre; Kıl, Yoz ve Kara çuval gibi isimlerle gruplandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sarıkeçili, Yörük, Çuval, Unesco, Dokuma

Abstract

Established in 1946, and consisting of 191 member countries including Türkiye, UNESCO has recorded Emine Karadayı, from the Sarıkeçili Yoruks, in the "Living Human Treasures National Inventory of Turkey" prepared by the General Directorate of Research and Education of the Ministry of Culture and Tourism, in the field of natural dyeing and weaving. Emine Karadayı, born in 1965 in Mersin/Gülner, is an illiterate but award-winning weaving and natural dyeing master who weaves sacks reflecting the cultural values of traditional Yoruk life. This study examined the sack weavings of Karadayı, an award-winner in the categories of weaving and natural dyeing within the scope of intangible cultural heritage, and the Sarıkeçili Yoruk life, which are at risk of disappearing. The motif, pattern, and composition applications of the weavings carry traces of Yoruk life and culture. The Yoruk lifestyle, culture, and handicrafts are at risk of extinction in recent years. In this study, sacks still in use in Yoruk life were examined in terms of pattern, color, and composition characteristics. The Sarıkeçili Yoruk have named a large portion of the sacks they use as Alaçuval. The sack weavings examined in this study have been grouped by names such as Topakyanışlı, kirmenli, koçboynuzlu, sandıklı, alaca, pıtraklı according to their patterns; flour sack, clothes sack, food sack according to their usage areas; and Wool, Coarse, and Black sack according to the materials used.

Keywords: Sarıkeçili, Yoruk, Sack, Unesco, Weaving

¹ Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk Sanatları Bölümü, mehmetalieroglu@akdeniz.edu.tr, Orcid: 0000-0001-5576-9333

GİRİŞ

Geleneksel değerler maddi ve manevi değerler olarak ikiye ayrılabilir. El sanatları hem maddi hem de manevi değerler arasında önemli bir yere sahiptir. Toplumların geleneksel değerlerinin büyük bir çoğunluğunu da el sanatları ürünleri yansıtmaktadır. Üretilen el sanatları, toplumların gelenek ve göreneklerini, sosyal ve kültürel yapılarını ve nasıl bir coğrafyada yaşadıklarını yansıtmaktadırlar. Bu araştırmada; 2010-2019 yılları arasında, yaşam alanları olan yazlak ve kışlak yaylalarında takip edilen Sarıkeçili Yörük yaşamı ve çuval dokumalarına dair bilgilere yer verilmiştir.

Binlerce yıllık göç geleneğinin son temsilcileri olan Sarıkeçililerin yazın Konya'nın; Seydişehir, Bozkır, Ahırılı, Hadim yaylalarında kışın ise kışlak alanları olan Mersin'in; Silifke, Gülnar, Aydıncık ilçeleri civarlarında günlük yaşamları takip edilmiştir.

Yörük kültürünü yansıtan ürünlerin başında el dokuması ürünler gelmektedir. Üretilen dokumalarda dokuyucu; duygu ve düşüncelerini, etrafına vermek istediği mesajları, dokumalarına işledikleri motif ve semboller ile anlatmaktadır. Böylelikle dokuma, Yörük yaşamında hem bir kullanım eşyası hem de mesaj iletmeye yarayan bir obje niteliğindedir.

Değişen yaşam şartlarının, tüketim hızının artmasının ve teknolojik yeniliklerin, el dokumacılığı üzerinde olumsuz etkileri bulunmaktadır. Bu ve benzeri sebeplerle; günümüzde çok az üretilen çuval dokumaları azalmış ve kaybolma tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır.

Günümüzde Sarıkeçili Yörüklerinde, çuval dokuma üretimi oldukça azalmıştır. Eskiden kalan ya da satın alma yolu ile temin ettikleri çuvaları kullanmaktadırlar. Teknolojik gelişmeler; yerleşik yaşamdaki insanlar için hayatı kolaylaştırırken konar göçer Yörükler için hayatı zorlaştırmaktadır. Ekilebilir alanların genişletilmesi, Orman Bakanlığı tarafından yeni ağaçlandırma bölgelerinin belirlenmesi, yeni yapılan otopan ve viyadükler, yerleşik düzende yaşayan toplumlar için birer avantaj olsa da Yörük yaşamında ve Yörüklerin göç yollarında bir sorun oluşturmaktadır. Bu sorunlara ek olarak Yörüklerin iskân edilmeye zorlanması; Yörük yaşantısının ve buna bağlı olarak Yörük el sanatlarının gittikçe azalmasına neden olmuştur. Bu sebeple; özellikle Anadolu'nun önemli Yörük gruplarından olan Sarıkeçili Yörükleri; var olma ve ayakta kalma mücadelesi vermektedirler.

Bu çalışmada; Anadolu'nun geleneksel değerlerinden biri olan ve kaybolma tehlikesi ile karşı karşıya kalan, ödüllü dokuma ustası Emine Karadayı'nın çuval dokumalarının incelenerek kataloglanması amaçlanmaktadır.

2010-2019 yılları arasında yapılan bu çalışma; Mersin ve Konya yaylalarında, yazlak ve kışlak olarak hayatlarını devam ettiren Sarıkeçili Yörük yaşamı ve dokumaları ile sınırlandırılmış, alan araştırmasının yanı sıra literatür bilgileriyle de desteklenmiştir. Alan araştırması sırasında Emine KARADAYI ile sözlü görüşmeler yapılmış, elde bilgiler literatür ve alan araştırması sonucu elde edilen bilgiler ile karşılaştırılmıştır. Çalışmanın ilgili bölümlerinde; Yörük yaşamı, Unesco somut olmayan kültürel mirası kapsamında "Yaşayan İnsan Hazinesi" ödüllü Emine Karadayı ve çuval dokumaları hakkında bilgilere ve Emine KARADAYI ile yapılan sözlü görüşmeler sonrasında elde edilen bilgilere yer verilmiş, incelenen dokuma örnekleri kataloglanarak kayıt altına alınmıştır.

SARIKEÇİLİ YÖRÜK YAŞAMI

Yörük, yürüyen insan anlamına gelmektedir. Yörük kelimesi ile ilgili farklı ve benzer tanımlamalar karşımıza çıkmaktadır. Bu tanımlamaların yanı sıra konu ile ilgili olarak; kavram kargaşalarının da tartışılarak ortak bir tanımlamada buluşulması gerekmektedir.

Bu tanımlamalardan bazıları şu şekildedir;

“Resmi kayıtlarda bazen ‘Yörük’, göçebe anlamında doğudaki Türkmen teşekkülü için kullanılmışsa da halk arasında ‘Yörük’ kavramı ancak Kızılırmak’ın batısında kullanılmış gözükmemektedir. Doğu bölgelerin halkı ise, konargöçer topluluklar için ‘göçer-ev’, ‘aşiret’, ve ‘Türkmen’ kavramları kullanılmışlardır. Yörükler, genellikle küçük topluluklar halinde yaşamaktadırlar. Yörük toplulukları genellikle birbirlerinden ‘Ankara Yörükleri’, ‘Söğüt Yörükleri’, ‘Kütahya Yörükleri’ gibi yaşadıkları bölgelerin adları ile ayrılmaktadırlar.” (Sümer, 1952: 515-520).

“Yörük, hayvancılıkla geçinen, genellikle Toroslarda yaşayan göçebe Türk oymağı, Türkmen olarak tanımlanır. Eröz’e göre Yörük, yürümek filinden yapılmı, Anadolu’ya gelip yurt tutan göçebe Oğuz boylarını (Türkmenleri) ifade eden bir kelimedir.” (Eröz, 1991: 20-21).

“Yörük deyince bazı araştırmacılar da ‘basit göçebe gruplar’ diye ifade etmektedirler. Oysa Yörükler Osmanlı arşivlerinde göçebe değil, konar-göçer olarak ifade ediliyor. Yörükler, mevsimlik yer değiştiren topluluklardır. Çünkü basit yer değiştiren gruplar; sürekli yer değiştiren, ziraatı bilmeyen, yerleşik hayatı bilmeyen, sosyal organizasyonu gelişmemiş, sanat faaliyetlerinde hiçbir ilerlemesi olmayan, sürüler halinde yaşayan gruplardır. Oysa Anadolu’daki Yörük diye ifade edilen gruplar, gelişmiş bir sosyal organizasyona, aile yapısına, akrabalık sistemlerine, pek çok sanatsal faaliyetlerle ilgili, ziraatı bilen, günümüzde de birçoğu yerleşik hayata geçmiş ve toprakla uğraşan topluluklardır.” (Erden, 1994: 140).

Yukarıda açıklanan benzer ve farklı tanımlamalara göre Yörükler; sabit bir adresi olmayan, yazlak ve kışlak mekanlarda geçimini hayvancılıkla sağlayan milli ve manevi değerlerine bağlı vatansever, küçük topluluklardır.

Bu topluluklardan bir tanesi de en büyük Yörük grubu olarak kabul edilen Sarıkeçililerdir. Sarıkeçililer; yaklaşık 150 haneden oluşan, geleneksel manada Yörük yaşamını devam ettiren son konar-göçer topluluklardır. Günümüzde “Yörük” olarak tabir edilen bir çok grubun kışın yerleşik düzende köyde, yazın ise yükseklerde, yaylalarda yaşadıkları görülmektedir. Sarıkeçililer ise daimî adresleri olmayan, yazlak ve kışlak adreslerinde yaşayan Yörük gruplarıdır.

Sarıkeçili Yörükleri; kış ayını “kışlak” olarak tabir ettikleri Mersin’in Silifke, Gülnar, Aydıncık yaylalarında geçirirler. Nisan-Mayıs ayından yürüyerek başladıkları, yazlak alana yaptıkları göçü yaklaşık 45 günde tamamlayarak, bu dönemi Konya’nın Seydişehir, Bozkır, Ahırılı, Hadim yaylalarında geçirirler. Yörük kadınları ve erkekleri tüm eksiklikleri gidererek göç öncesi hazırlığını tamamlarlar. Göç sırasında keçilerin başına genç erkekler, oğlakların başına genç kız ve çocuklar geçer (Yağal, H., 2017).

Yörük yaşamında bir yere yerleşmek de bir yerden bir yere göçmek de adeta bir ritüel ve tören eşliğinde gerçekleşmektedir. Göç güzergahları yıllardır bilinen aynı noktalardır. Zorunlu sebepler olmadığı sürece göç güzergahlarını değiştirmemektedirler. Günümüzde ise Sarıkeçililerin çok az bir kısmı deve ile göç geleneğini devam ettirmektedir. Eşyalar, çadırlar ve diğer malzemeler traktörlerle taşınır sürü ise yürütülerek getirilir.

Bu göçler esnasında eşyalarının büyük bir kısmını çuvallarda taşımaktadırlar. Çuvallar Yörükler için taşıma ve toparlanma kolaylığı sağlamaktadır. Kolay ve hızlı hareket etmesi gereken Yörüklerde çuval kullanımı önemlidir.

Orta Asya Türk kültüründen günümüze kadar devam eden çadır kültürü Sarıkeçililerde de halen devam etmektedir. Bu çadırlar hem kolay kurulması hem de ağır olmaması gibi sebeplerden dolayı günümüzde de kullanılır. Sarıkeçili yürüğünün çadırı 5 direklidir ve bu direk sayısının İslamın beş şartını temsil ettiğine inanılır (Yağal, İ., 2017).

Görsel 1. Sarıkeçili Yörük Yaşamı ve Yörük Çadırı (Eroğlu, 2016)

Sarıkeçili Yörüklerinin temel geçim kaynakları hayvancılıktır. Hayvancılık, Sarıkeçililer için hem bir uğraştır hem de yaşam ve geçim kaynağıdır. Günlük yaşamlarının büyük bir bölümünü hayvan otlatma, hayvanların sağılması ve sağılan sütlerin peynir, yoğurt ya da yağ üretimiyle uğraşarak geçirirler.

Yaylalarda ürettikleri süt ürünlerinin bir kısmı kendi ihtiyaçları için ayrılırken, bir kısmı da günün belli saatlerinde o bölgelerden geçen süt toplayıcıları tarafından satın alınmaktadır. Bazen de takas yöntemi ile süt, peynir ve tereyağı süt toplayıcısına verilir, karşılığında da ihtiyaçları olan ve siparişleri daha önceden verilmiş olan ürünler alınır (Yağal, İ., 2017).

Görsel 2. Sarıkeçililerde Hayvancılık ve Süt Sağma İşlemi (Eroğlu, 2016)

Çuval Dokumaları

Yörük yaşamının vazgeçilmez unsurlarının başında çuval dokumaları gelmektedir. Sabit bir ikamet adresleri olmayan Yörükler sürekli hareket halindedirler. Bu hareketlilik kolay ve hızlı taşınmayı gerektirmektedir. Tüm bu sebeplerden dolayı çuvallar hızlı taşınmayı ve eşya muhafaza etmeyi sağlayan önemli öğelerdendir. Yörük gruplarının duygu ve düşüncelerini yansıttıkları kendilerine özgü çuval dokumaları vardır. Aslında kullanım amacı olarak aynı işlevi gören fakat üzerindeki desenler, renkler ve kullanım amaçlarından dolayı farklı isimler almaktadır.

Çuvallar, Yörük kültürünün ayrılmaz parçalarından biri olup, göç esnasında çadırdaki tüm eşyalar çuvallarda taşınmaktadır. Çuvalların dokunmasına özel önem verilerek, onların üzerlerinde yer alan nakışlarla anlamlandırılmıştır. Çuvallar gereksinim duyuldukça dokunur. Günümüzde çeşitli suni materyallerden (jüt, plastik, vb.) üretilmiş çuvallar ile aynı işlevi görebilecek malzemelere kolay ulaşılabilme ve bu ürünlerin ekonomik olarak ulaşılabilir olması gibi sebeplerden dolayı günümüzde geleneksel çuval dokumaları yok olma tehlikesi ile karşı karşıyadır.

Türk Dil Kurumu Sözlüğünde çuval; “pamuk, kenevir veya sentetik iplikten dokunmuş büyük torba” olarak tanımlanmaktadır (Ağakay, 1982).

Bekir Deniz’e göre: Çuvallar “iliksiz kilim” veya “ilikli kilim”, “cicim”, “zili” veya “sumak” tekniklerinden biriyle dokunabilir. “Ala Çuval” olarak bilinen giysi çuvalları ise genellikle desenli dokunmaktadır.

Çuval Farsça (cuwâl / cül: kaba kumaştan yapılmış torba anlamına gelir ve içinde yiyecek, giyecek vb. eşyalar saklamak ve taşımak amacıyla kullanılır. Çuvalların adlandırılmasında; boyutuna, kullanıldıkları yere, taşıma şekillerine veya dokundukları ham madde ve desenine göre isimlendirmeler kullanılmaktadır. Çuvallar kullanıldıkları amaca göre adlandırılmada ise giysi çuvalları, un çuvalları vb. adlar seçilir. Bu gruplamalar haricinde aynı zamanda taşınma şekillerine göre; “Deve Çuvalları”, “Yük Çuvalları”, “Saman Çuvalları” gruplandırmalara da rastlanmaktadır. Farklı yörelerde; “Oturgan Çuval”, “Kulplu Çuval”, “Elbise Çuvalı”, “Pırtı Çuvalı”, “Yoz Çuval”, “Karaburun Çuvalı”, “Tırıl Çuvalı”, “Topak Yanışlı Çuval”, “Kâtibi Çuval” gibi isimlendirmelerle de anılan çuval grupları bulunmaktadır.

“Silifke çevresinde ‘ala çuval, esvab çuvalı, oturgun çuval, altın tas çuval, sındı kulpu çuval, karagöz çuval’ gibi adlar alır demektedir. Halk arasında çuval Uşak, Dimi gibi isimler anılmaktadır. Kullanıldığı yere göre Un çuvalı, Yük Çuvalı, Asbab Çuvalı (Elbise Çuvalı) şeklinde isimlendirilir. Alaçuval olarak da adlandırılan sırt çuvalı desenli dokunur; süslemelerinde sumak, atkı yüzülcü cicim veya çözümlü yüzülcü cicim tekniği ile dokunur. Kolay taşınabilmesi için kenarları kuşaklıdır. Kuşaklar kolon dokuma veya çarpana tekniktir.” (Deniz, 2010: 86)

2010 yılından beri bizzat yaylarında takip edilen Sarıkeçili Yörüklerinde günümüzde çuval üretimi yapılmamaktadır. Yaylalarda yapılan araştırma ve karşılıklı görüşmelerde kıl çadırlarda kullanımı devam eden çuval dokumalarına Alaçuval denilmektedir.

Sarıkeçili Yörük yaşamında önemli bir yere sahip olan çuvallar ve özellikle alaçuvalın son dokuyucusu, bir Sarıkeçili yörüğü olan Emine Karadayı’dır. Dokumacılıkta ve doğal boyacılıkta başarılarından dolayı, Yaşayan İnsan Hazinesi Ödülüne layık görülmüştür.

Yaşayan İnsan Hazinesi Ödüllü Emine Karadayı

Yaşayan İnsan Hazinesi ödülü; UNESCO tarafından, Somut Olmayan Kültürel Miras kapsamında verilmektedir. Somut Olmayan Kültürel Miras; grupların, toplulukların, bireylerin kültürel mirasın bir parçası olarak tanımladıkları beceriler, bilgiler, araç-gereçler ve kültürel mekanlar olarak tanımlanmaktadır (“*Somut Olmayan Kültürel Miras*”, t.y.).

Somut olmayan kültürel miras alanları aşağıdaki gibi listelenmiştir;

- “*Somut olmayan kültürel mirasın aktarılmasında taşıyıcı işlevi gören dille birlikte sözlü gelenekler ve anlatımlar (destanlar, efsaneler, halk hikâyeleri, atasözleri, masallar, fıkralar vb.)*”
- “*Gösteri sanatları (Karagöz, meddah, kukla, halk tiyatrosu vb.)*”
- “*Toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler (nişan, düğün, doğum, Nevruz, vb. kutlamalar)*”
- “*Doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar (geleneksel yemekler, halk hekimliği, halk takvimi, halk meteorolojisi vb.)*”
- “*El sanatları geleneği (dokumacılık, nazar boncuğu, telkâri, bakırcılık, halk mimarisi)*”

(“*Somut Olmayan Kültürel Miras*”, t.y.)

Yaşayan İnsan Hazinesi Ödülü, her alanda verilmediği gibi, her kişiye de verilmemektedir. Bu ödülü alabilmek için belirlenmiş olan bazı kriterler vardır. Bu kriterleri şu şekilde sıralamak mümkündür;

- “Ustalığını 10 yıldır icra ediyor olması”
- “Sanatını usta-çırak ilişkisi ile öğrenmiş olması”
- “Bilgi ve becerisini uygulamadaki üstünlüğü”
- “Konusunda ender bulunan bilgiye sahip olması”
- “Kişi veya grubun yaptığı işe kendini adanmışlığı”
- “Kişi veya grubun bilgi ve becerilerini geliştirme yeteneği (sanatının toplumla buluşmasını sağlayacak yenilikler içermesi)”
- “Kişi veya grubun bilgi ve becerilerini çırağa aktarma becerisi (çırak yetiştirmiş olması)”

(“Somut Olmayan Kültürel Miras”, t.y.)

Araştırma konusu olan, Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğünce hazırlanan “Yaşayan İnsan Hazinesi Türkiye Ulusal Envanteri” ne doğal boya ve dokuma alanında kaydedilmiş olan Emine Karadayı; 1965 Mersin/Gülner doğumludur. Sarikeçili Yörük kültürünün son temsilcilerinden olan Emine Karadayı, okur yazar değildir. Kendine özgü desen, renk ve motif kompozisyonları ile dokuduğu çuvallar geleneksel Yörük yaşamının yansıtıldığı kültürel değerlerdendir.

Ödüllü dokuma ve doğal boya ustası Emine Karadayı'nın yaşamının bir günü incelenmiş, gün içerisindeki faaliyetleri şu şekildedir;

Emine Karadayı; sabah 05.00'te kalkar, ilk iş olarak gecedan kalan, sönmek üzere olan ocağını tekrar yakar ve çayını 3 ayaklı sacayağına koymaktır. “Tec” denilen leğenlerde hamurunu yoğurup ekmeğini pişirmektedir. Kahvaltı yapıldıktan sonra oğlakları Emine Karadayı, davarları ise çocukları gütmeye götürür. 4 saat sonra tekrar çadıra gelerek öğle yemeği hazırlar ve saat 12:00-13:00 arası yemek yenilir (Bkz. Görsel 3) (Karadayı, 2017).

Görsel 3. Emine Karadayı'nın Günlük Hayatı (Eroğlu, 2016)

Öğlen davarlar çadıra yakın bir yerde toplanıp sağılır. 1-2 saatte sağma biter ve kazanlarda odun ateşinde kaynatıldığı sütlerden; peynir, tereyağı ve yoğurt yapmak için işlemler başlatılır. Öğlen sağma bittikten sonra oğlaklar emzirilir ve gençler tekrar davara gider. Akşam karanlığa varmadan sürü tekrar çadır etrafına toplanır.

Yörük çadırlarının büyük bir bölümünde aydınlatmalar akü ile çalışan lambalarla ve gaz lambaları ile sağlanmaktadır. Aydınlatma için güneş paneli ve traktörlerinin akülerinden de yararlanılmaktadır. Aydınlatma panelleri ile çadırlara elektrik sağlayarak güncel teknolojik aletleri çalıştırmaktadırlar (Bkz. Görsel 4).

Görsel 4. Çadır Dışında Kurulan Güneş Paneli ve Çadır İçinde Elektrikli Cihaz Kullanımı (Eroğlu, 2016)

Emin Karadayı ile yapılan görüşmelerde; dokumaya ne zaman başladığı, hangi iplikleri kullandığı, kullandığı ipliklerin renklerini ne şekilde elde ettiği, çuvallarda kullandığı motiflerin isimlerini ve çuvalları ne kadar sürede dokuduğuna ilişkin sorular sorulmuştur.

Sorulan bu sorulara karşılık olarak şu cevaplar verilmiştir;

“Dokumayı her Yörük kadını bilmek ve yapmak zorundadır. Bende dokumayı annemden öğrendim. Çocukluğumuzda keçileri ve koyunları kırkar, kilları ve yünleri tarar, eğirir ve ip yapardık. Bu ipleri kazanlarda boyardık. Günümüzde artık bu işlerin büyük bir çoğunluğu yapılmıyor. Dokumacılık bitmek üzere, gençler dokuma yapmıyor, yapmayı da bilmiyor.” (Karadayı, 2017)

Emine Karadayı; *“Önceden develerle göçerdik, şimdi develeri sattık. Eşyalarımızı artık traktörle taşıyoruz. Develeri sattık Yörüklük bitti. Eskisi gibi çuvala gerek bile kalmadı.”* diyerek geleneksel Yörük yaşamındaki yozlaşmalardan bahsetmektedir (Karadayı, 2017).

UNESCO “Somut Olmayan Kültürel Miras – Yaşayan İnsan Hazinesi” ödüllü, dokuma ustası, Yörük kadını, Emine Karadayı, çuvallarına koçboynuzlu, pıtraklı, topak yanışlı, kirmenli, alaca çuval, sandıklı çuval, kâtibi çuval olarak isimlendirmeler vermektedir. Çuvalların büyük bir çoğunluğunun atkısı, çözgüsü ve desen iplikleri yündür. Emine Karadayı; çuvalların kenarına, taşımayı kolaylaştırmak ve çuvalların daha uzun ömürlü olmasını sağlamak amacıyla; 5 cm genişliğinde kolon dokumalar dokumuştur. Hem Sarıkeçili Yörük grupları hem de Emine Karadayı kolon dokumalarına “Kâtibi” demişlerdir (Bkz. Görsel 5). Bu dokumalarını kilim ve cicim dokuma teknikleri ile üretmiştir. Muska, koçboynuzlu, karıboşatan, çatma, pıtrak, tekli, alaboncuk, sandık, çengel, ilan (yılan) gibi isimlendirdiği motifleri dokumalarında kullanmıştır (Karadayı, 2017).

Görsel 5. Çuvallardaki Kolon Dokuma (Kâtibi) Örnekleri (Eroğlu, 2016)

Emine Karadayı dokumalarını ıstar adı verilen ve diğer Sarıkeçili Yörük grupları tarafından da kullanılan sarma tip dokuma tezgahında dokumaktadır. Dokumalarını genellikle kış aylarında yaptığını belirtmiştir (Karadayı, 2017).

Emine Karadayı'nın çuval dokumalarında; kırmızı, mavi, yeşil, turuncu ve siyah renkler hakimdir. Çuval dokumalarında kullanılan motiflerin; yoğunluğu, birbirleri ile olan renk ve kompozisyon uyumlarının yanı sıra aynı zamanda bu motifleri işlemenin zorluğu ve bu geleneği temsil eden son üretici olması sebebiyle 2010 yılında, "Somut Olmayan Kültürel Miras" kapsamında, "Yaşayan İnsan Hazinesi" ödülünü "Dokuma ve Doğal Boya" alanında almıştır (Bkz. Görsel 6).

Görsel 6. Emine Karadayı'nın "Yaşayan İnsan Hazinesi" Ödülü (Eroğlu, 2016)

Emine Karadayı'ya aldığı bu ödül için neler düşündüğü sorulduğunda; *"İlk defa Yörüklerde dokuma ödülünü ben aldım, çok mutlu oldum. Bu ödül sayesinde ilk defa Mersin ve Konya dışında başka bir ile gittim."* diyerek mutluluğunu bizimle paylaşmıştır (Karadayı, 2017).

Emine Karadayı'nın Çuval Dokumaları

Ödüllü dokuma ustası Emine Karadayı; dokuduğu üç farklı grupta sıralamaktadır. Bu çuval çeşitlerini; alaçuval, un çuvalı ve kıl çuval olarak gruplandırmıştır.

Alaçuvallar:

Sarıkeçili Yörük kadını Emine Karadayı alaçuvallara; Topak Yanışlı, Kirmenli Çuval, Koçboynuzlu Çuval, Sandıklı Çuval, Alaca Çuval, Pıtraklı olarak tanımlamalar yapmıştır. Çuvallardaki dokudukları motiflere göre bu isimler verilmiştir. Sarıkeçili Yörükleri; desenleri yoğun olan, sık motifli çuvalların tamamına "Alaçuval" yada "Alaçuvallı" demektedirler.

“Ala” kelimesi Anadolu’da çok renkliliği ifade ettiğinden bu şekilde bir tanımlama yapıldığı düşünülmektedir. Anadolu’nun birçok yöresinde alaçuvallık olarak isimlendirilen çuval dokumaları görülmektedir. Alaçuvalların içerisinde genellikle Yörükler elbiselerini ve mutfak eşyalarını saklamaktadırlar. Yörük yaşamında alaçuvalların önemi büyük olmakla birlikte çadırın en görünen kısmına alaçuvallar yan yana yerleştirilir. Genellikle çadırın içi daha düzenli gözüksün diye yan yana çadır içerisinde sıralanmış alaçuvalların üzeri düz bir kumaşla örtülmektedir. Fakat çadıra dışarıdan birileri geldiğinde bu örtüler kaldırılarak adeta alaçuvallar çadırın (evin) vitrini konumdadır.

Un Çuvalı:

Yörüklerin temel beslenme kaynaklarının başında ekmek gelmektedir. Ekmekleri yapmak için mutlaka her çadırda bir çuval un bulundurmaları zorundadırlar. Un; ekmeklerini yaptıklarını, karınlarını doyurdukları temel besin maddesidir. Bu sebeple; onların konulduğu yada konulacağı çuvallarda önemlidir.

Un koymak için dokunan çuvallar daha sıkı dokumalardır. Konuyla ilgili görüştüğümüz Emine Karadayı dokuduğu un çuvallarında; kirkiti daha sert vurduğunu, bu sayede gözenekleri daha çok kapattığını belirtmektedir. Yörük yaşamında ve Anadolu’da bereketi ve çokluğu simgeleyen bir motif olan “pıtrak” yada “bitrak” olarak isimlendirilen motiflerin yanı sıra; bereket çaprazı, bereket, göz motifleri de çuvallara dokumaktadır.

Emine Karadayı; unu eskiden, dokudukları çuvallarına direkt döktüklerini, şimdi ise unu kendi çuvalı ile birlikte dokudukları çuvalların içerisine yerleştirdiğini belirtmektedir.

Kıl (Yoz/Kara) Çuval:

Emine Karadayı; yanışsız, üzerinde hiçbir motifin işlenmediği bazen “çıbıklı” denilen, yatay bantlardan oluşan ve yem, saman, tuz taşıma saklama amaçlı dokuduğu çuvallara Kıl Çuval, Yoz Çuval ve Kara Çuval olarak tanımlamalar yapmaktadır. Fazla uğraş gerektirmeyen, dokuması kolay ve hızlı olan, kıl malzemeden yapılmış bir çuval dokuma türüdür. Bu çuvalları eskidikleri zaman küçük parçalara ayrılıp taşıma çantası ve torba olarak kullandıklarını belirtmiştir.

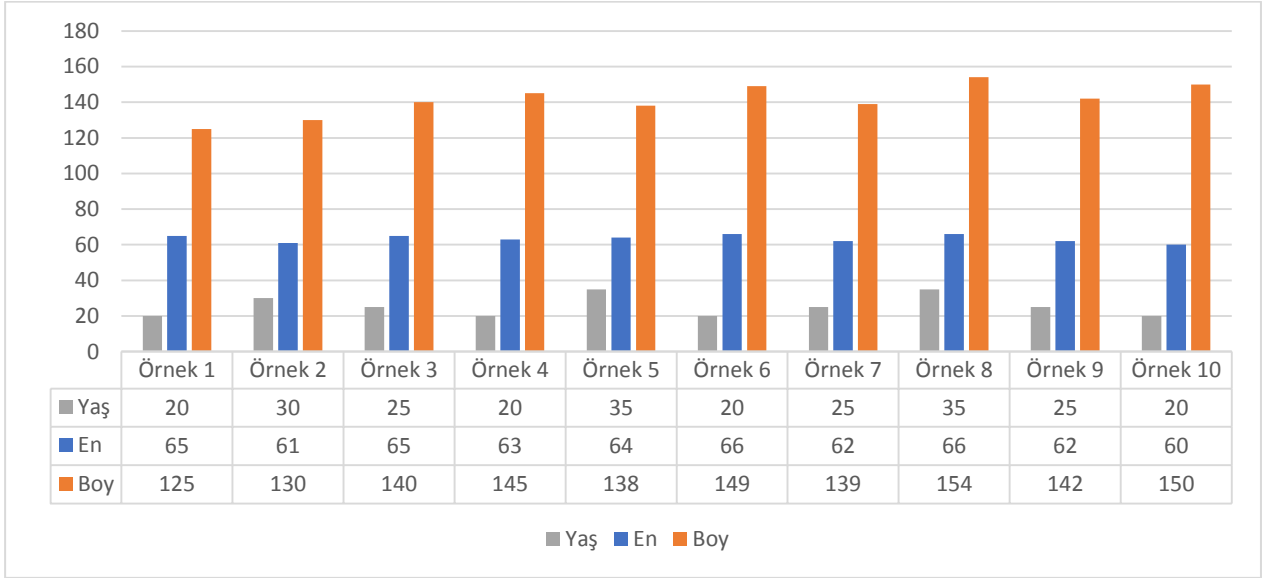
Tablo 1. Emine Karadayı Çuval Dokumalarının Analiz Tablosu

Örnek Nu.	Tekniği	Kullanılan İplikler ve Hammadde		Kullanılan Renkler
		Zeminde	Desende	
1	Kilim	Yün	Yün-orlon	Kırmızı, Turuncu, Yeşil, Açık Mavi, Krem, Siyah
2	Kilim	Yün	Yün	Kırmızı, Turuncu, Siyah, Krem
3	Kilim	Yün	Yün	Kırmızı, Turuncu, Siyah, Krem
4	Kilim	Yün	Yün-orlon	Kırmızı, Turuncu, Yeşil, Mavi, Mor, Krem, Siyah
5	Cicim	Yün	Yün	Kırmızı, Turuncu, Siyah, Krem, Kahverengi
6	Cicim	Yün	Yün-orlon	Koyu Mavi, Açık Mavi, Turkuaz, Sarı, Yeşil, Kırmızı, Siyah, Krem
7	Cicim	Yün	Yün-orlon	Kırmızı, Turuncu, Yeşil, Pembe, Sarı, Siyah, Kahverengi
8	Cicim	Yün	Yün	Kırmızı, Turuncu, Siyah, Krem, Kahverengi
9	Kilim	Yün	Yün-orlon	Kırmızı, Koyu Mavi, Açık Mavi, Sarı, Siyah, Krem, Beyaz

SARIKEÇİLİ YÖRÜKLERİNİN ÇUVAL DOKUMACILIĞI VE DOĞAL BOYACILIĞIN SON TEMSİLCİSİ:
UNESCO YAŞAYAN İNSAN HAZİNESİ ÖDÜLLÜ EMİNE KARADAYI

10	Cicim	Yün	Yün-orlon	Kırmızı, Sarı, Koyu Mavi, Açık Mavi, Siyah, Krem
----	-------	-----	-----------	--

Tablo 2. Emine Karadayı Çuval Dokumalarının Ebat ve Yaş Grafiği

Görsel 7. Emine Karadayı Çuval Dokuma Örneği 1 ve 2 (Eroğlu, 2016)

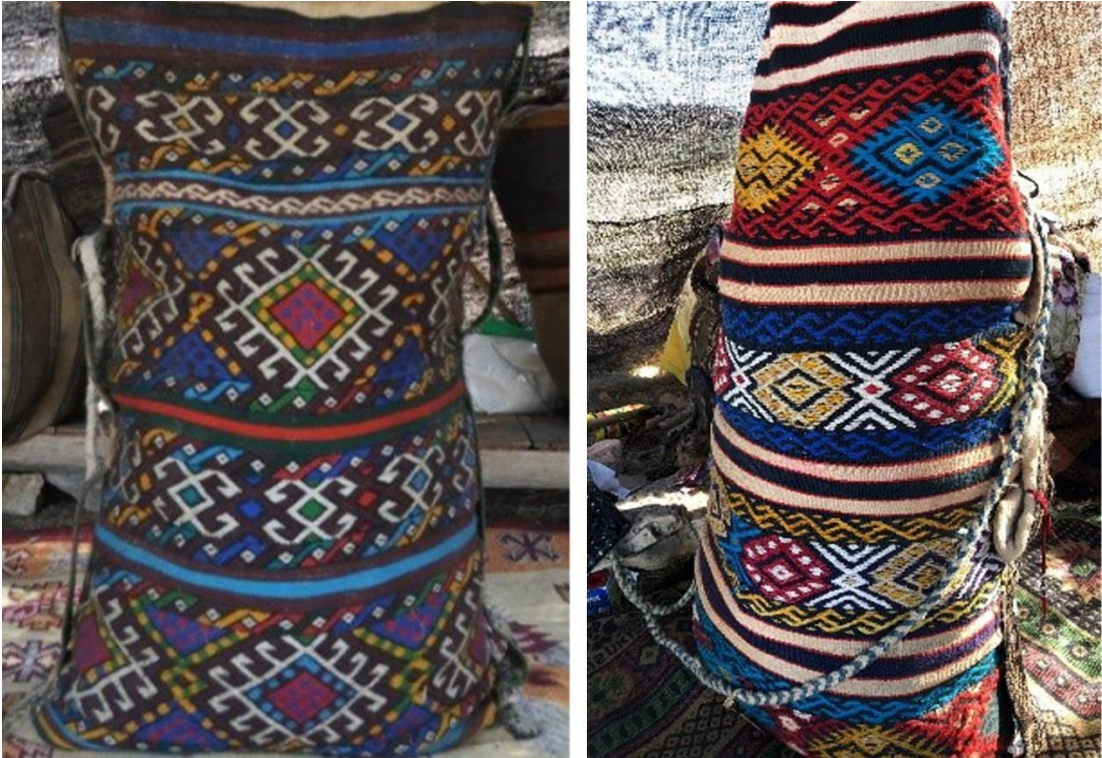
Görsel 8. Emine Karadayı Çuval Dokuma Örneği 3 ve 4 (Eroğlu, 2016)

Görsel 9. Emine Karadayı Çuval Dokuma Örneği 5 ve 6 (Eroğlu, 2016)

Görsel 10. Emine Karadayı Çuval Dokuma Örneği 7 ve 8 (Eroğlu, 2016)

Görsel 11. Emine Karadayı Çuval Dokuma Örneği 9 ve 10 (Eroğlu, 2016)

SONUÇ

Anadolu'da geleneksel anlamda Yörük yaşamını sürdüren son Yörük aşireti Sarıkeçililerdir. Yörük yaşamı, Yörüklük, konar göçer yaşam, yazlak-kışlak yaşam Anadolu kültüründe yüzyıllardır süregelen bir yaşam biçimidir. Osmanlı'dan günümüze yüzlerce Yörük grupları, farklı zamanlarda gerek devletin iskân politikaları ile gerekse Yörük yaşamında zorluklar sebebiyle yerleşik düzene geçmişlerdir. Yerleşik düzene geçmiş toplumların bir bölümü yerleri günümüzde halen yazları yaylara çıkmaktadırlar. Yayla Anadolu insanı için özgürlüktür, tutkudur, doğa ile buluşma ve kucaklaşmadır.

Araştırmaya konu olan Sarıkeçili Yörükleri yüzyıllardan beri süregelen bir yaşam şeklini günümüzde, zor koşullar altında da olsa devam ettirmeye çalışan son göçerlerdir.

Sarıkeçili Yörüklerinin sabit bir adresleri yoktur. Yazlak ve kışlak olarak tabir ettikleri Konya ve Mersin yaylalarında yaşamaktadırlar. Bu Yörük gruplarını diğerlerinden ayıran en önemli özellik; sabit adreslerinin olmayışı ve azalmakla birlikte deve ile göç eden Sarıkeçili ailelerinin olmasıdır. Bundan 20 yıl öncesine kadar birçok Sarıkeçili aile develer ile göçerken, günümüzde deve ile göçen aile sayısı 3'tür. Diğer aileler ise yürüyerek ve traktör kasalarında, kamyonetlerle göç etmektedirler.

Teknolojik gelişmeler yerleşik düzendeki insanların yaşamlarını kolaylaştırırken, göçebe yaşantıda tam tersi bir durum söz konusudur. Genişletilmiş otopanlar, yollar, köprüler bizlerin hayatını kolaylaştırırken, Yörük yaşantısında tam tersi etki yapmaktadır. Çünkü bu gelişmeler Yörüklerin göç güzergahlarına da denk gelmektedir.

Yeni yaşam alanlarının oluşturulması traktörle birlikte ekilebilir arazilerin genişlemesi, yeni ağaçlandırma bölgelerinin oluşturulması Yörüklerin yaşam alanlarını daraltmaktadır. Günümüzde yaşanan bu benzeri olumsuzluklar ve Yörüklerin "artık sabit bir adresimiz olsun" talebi ile yerleşik yaşama geçme girişimleri devam etmektedir.

2016 yılında Sarıkeçili Yörüklerine, Konya/Kisecik'te daimî ikamet etmeleri için devlet tarafından yer gösterilmiş, ev ve ağıl (ahır) verilmiştir. Günümüzde 150 hane olan Sarıkeçili Yörüklerinin bir kısmı yerleşik yaşama geçmişlerdir.

Binlerce yıllık köklü bir geleneğin son temsilcileri olan Sarıkeçililer; ürettikleri dokumaları ile Anadolu dokuma kültürüne yön veren Yörük gruplarından. Sarı keçili Yörükleri; çuval heybe, torba ve dokuma türlerinde oldukça başarılı ürünler üretmektedirler. Yani Sarıkeçili Yörük dokumalarının, dokuma kültüründe yeri ve önemi oldukça fazladır.

Emine Karadayı; Yörük kültüründe önemli bir yere sahip olan bu dokumaların tanıtılması ve bu sayede Yörük kültürünün yaşatılmasında önemli bir rol oynamaktadır. "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi" kapsamında, Sarıkeçili Yörüklerinden olan Emine Karadayı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğüne hazırlanan "Yaşayan İnsan Hazine" ödülünü alan bir dokuma sanatçısıdır. Geleneksel anlamda Sarıkeçili Yörük kültürünü yaşatmaya devam eden, gelecek kuşaklara aktarılmasında rol oynayan son temsilcidir. Ülkemizde az sayıda insanın layık görüldüğü, özellikle dokuma alanında verilen ödülün, bir Yörük kadını olan Emine Karadayı'ya verilmesi, Türk Kadınının üretkenliğinin ve geleneksel değerlerin yansıtılabildiğinin önemli bir göstergesidir.

Kendisine has yorumlamalarının ve motif kullanımlarının tespit edildiği çuval dokumalarının literatüre kazandırılması, Yörük kültürünün önemli bir parçası olan dokumaların gelecek kuşaklara aktarılması hususunda önemli bir rol oynamaktadır.

Bir kültür elçisi, gelenek taşıyıcısı olan Emine Karadayı'nın dokuma teknikleri ve üslubunun oluşturulacak dokuma merkezleri aracılığıyla, kırsalda yaşayan gençlere öğretilmesi projeler üretilmeli, gerekli imkanlar sağlanmalıdır.

Kışlak yaşam alanı olan Aydıncık'ta oluşturulabilecek dokuma atölyelerinde bu ve benzeri dokuma faaliyetleri mevsimlik de olsa başlatılmalıdır. Böylelikle kırsal kalkınmada önemli bir role sahip olan kadınların; toplumun bir bireyi olarak hane ve ülke ekonomisine katkı yapmalarına imkân sağlanmalıdır. Bir taraftan yöresel kalkınma geliştirilirken, Anadolu'nun en eski el sanatlarından olan ve günümüzde yok olmak üzere olan dokuma kültürü de böylelikle canlandırılmış olacaktır.

KAYNAKÇA

- Ağakay, M. A. (1982). *Türkçe Sözlük* (Cilt 6. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Deniz, B. (2010). Tekstil Ürünlerini Saklamada Kullanılan Halı ve Düz Dokumalar. *Sanat Dergisi*, 0 (12), 1-13. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunigsfd/issue/2600/33449>
- Erden, A. (1994). Günümüz Toros Yörüklerinden İzlenimler. *I. Akdeniz Yöresi Türk Toplulukları Sosyo-Kültürel Yapısı Sempozyum Bildirileri*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Eroğlu, M. A. (2016). *Sarıkeçili Yörük Yaşamından Kareler* [Fotoğraf Çekimi]. Hadim Yaylası, Konya.
- Eröz, M. (1991). *Yörükler*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Karadayı, E. (2017, 28 Temmuz). *Ödüllü Çuval Dokumaları ve Yörük Yaşamı Hakkında* [Sözlü Görüşme]. Antalya
- "Somut Olmayan Kültürel Miras". (t.y.). <https://aregem.ktb.gov.tr/TR-50837/somut-olmayan-kulturel-mirasin-korunmasi-sozlesmesi-hakkinda.html> (Erişim: 23 Aralık 2012)
- Sümer, F. (1952). XVI. asırda Anadolu, Suriye, Irak'ta Yaşayan Türk Aşiretlerine Umumi Bir Bakış. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 11 (4), 509-523. Erişim Adresi: <http://kaynakca.hacettepe.edu.tr/eser/141091/xvi-asirda-anadolu-suriye-irak-ta-yasayan-turk-asiretlerine-umumi-bir-bakis>
- Yağal, H. (2017, 25 Temmuz). *Sarıkeçili Yörük Yaşamı Hakkında* [Sözlü Görüşme]. Antalya
- Yağal, İ. (2017, 22 Temmuz). *Sarıkeçili Yörük Yaşamı Hakkında* [Sözlü Görüşme]. Antalya

Çıkar çatışması beyanı

Tüm çalışma tarafımdan yapılmış olup, 2016 senesinde yaptığım alan araştırması sonucu bizzat elde ettiğim bilgiler ışığında hazırlanmıştır. Bu sebeple; çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmadığını beyan ederim.